

A 70 ESZTENDŐS DOMOKOS PÁL PÉTER KÖSZÖNTÉSE

70 esztendő népe szolgálatában – írhatnánk fel címül megemlékezésünk élére. És ezzel még nem is túloztunk, hiszen már a gyermekkor élményeinek is része lehetett abban, hogy valaki olyan áldozatos munkásságot folytathasson férfi éveiben, mint ő, szinte az iskola padjaitól való megválás pillanatától kezdve. Ezzel az élettel kapcsolatban hangyaszorgalmat is emlegethetnénk, ha nem volna kevés ez a szó, mert hiányzik belőle a lelkesedés és a tudatos feladatvállalás. A lelkesedés, amely kezdetben csak kisebbségi sorsban élő, közvetlen környezete szolgálatát írta elő számára, majd később egyre inkább az egész magyar kultúráét. Aki bepillant munkássága felsorolásába, láthatja azt a széles skálát, amelyben gyakorlati kérdések, oktatásügy és énekkari mozgalom éppúgy elfér, mint a néprajz és zene tudományos kérdései. Egy a közös mindenkiben: a magyarság és a magyar művelődés ügye iránt érzett felelősség.

Ez a felelősségérzet indította útnak a magyar nép legkeletibb, legjobban magára maradt csoportjához, a moldvai csángókhoz. Addig csak annyit tudtunk a magyarságnak erről a messzire szakadt ágáról, hogy létezik, hogy nyelve igen nagy régiségeket őriz, de hogy milyen kincseket őriz zenei és népköltési hagyományaiban, azt csak az ő fölfedező útja óta tudjuk. Szükség van minden közösségben ilyen egyéniségekre, akik vállalják a különleges felelősséget a különleges feladatokért; akik ott állnak be a munka arcvonalába, ahol a leggyöngébb, ott vállalnak kötelességteljesítést, ahol senki más nem jelentkezik.

Vállalkozása nem várt sikerrel járt; s utána számosan indultak el kiaknázni a magyar néphagyomány újonnan fölfedezett Amerikáját. Azóta a csángók egy része már országunk határán belül él, és ontja a kutatóknak a népköltészet értékeit; más részét erdélyi barátaink látogatják, s a feltárt szépségek egyre nagyobb részét hódítják meg a magyar közönségnek, egyre nagyobb teret foglalnak el a magyar művészeti életben. Divat lett a csángó népművészetet ápolni.

Ezt a divatot Domokos Péternek köszönhetjük; az ő első, bizonytalan sikerű vállalkozása nélkül ma nem árasztaná el hivatásos és önkéntes gyűjtők egész sora a csángó falvakat, akik már biztosra indulnak, az előre látható gazdag eredményre.

S amikor már nem volt „feladat” a csángó gyűjtés, amikor már sokan csinálták, mások is, keresett és talált magának újabb „földrészt” fölfedezésre. Elindult megkeresni XVIII. századi régi muzsikánkat. Tulajdonképpen megint csak a Kolumbusz-tojása történet újult meg, olyasmit valósított meg, ami a legtermészetesebb, csak éppen senki sem gondolt rá. Mennyit siránkoztunk elveszett, régi tánczenénk miatt, kottás emlékeink hiányán! Mindenki remélte, hogy valamikor előbukkannak a lappangó följegyzésekben, csak az nem jutott eszébe senkinek, hogy elinduljon városi és vidéki könyvtárak, levéltárak raktáraiba, és átböngéssze a poros papírkötegeket, hátha bennük lappang az a zene, amit annyira keresünk. S megint igaza volt: a szorgalom és az elszánt feladatvállalás megint meghozta eredményét. Előtte mindössze 4 dallamot ismertünk egy egész évszázad zenei terméséből; ő egymaga majdnem 200-at ásott elő az ismeretlenségből. Szinte kivételes véletlen, hogy gyűjtemény, az Apponyi-kézirat nem az ő közreműködésével került elő lappangásából. Véletlent mondtunk, és joggal, mert ez meg is különbözteti az ő fölfedezéseit: azok tudatos keresés, fáradságos kutatómunka nyomán jutottak birtokába.

Munkásságának egésze azt mutatja, hogy ez a munkába soha bele nem fáradó székelly mennyi mindent vállalt a keze ügyébe kerülő lehetséges végezni valók közül. Legnagyobb mégis ez a kettő, amellyel kitágította a magyar zenének határait térben és a messzi időben.

Amikor most a magyar néprajzi és zenekutatók nevében üdvözljük munkás életének e nagy állomásán, kívánjuk, hogy még sok tevékeny esztendőt engedjen neki a sors, mert fölfedeznivaló még bőven akad a magyar művelődés múltjában és jelenében.

TÖRÖK ERZSI, A NÉPDAL NAGY ELŐADÓMŰVÉSZE

Először a harmincas években hallottam Török Erzsit. Az évre már nem emlékszem, csak azt tudom, hogy egy erdélyi énekkar jött Budapestre vendégszerepelni, s annak szólistájaként énekelt népdalokat és népdal-feldolgozásokat. Azt hiszem, ez volt első magyarországi bemutatkozása. Hatása rendkívüli volt: egyszerre meghódította mindazoknak szívét, akik rajongtak a népdalért és az akkor már diadalmasan előtörő Bartók-Kodály zenéért. Olyan népdal-előadást, mint amit tőle hallhattunk, odáig koncertteremben nem lehetett hallani.

Sőt máshol sem. Akkor még nem voltak népi együttesek, ahol a közönség együtt zengi saját gyűjtésű dalait; a Györfly-kollégisták is még a messzi jövőben voltak abban az időben, akik a népdaléneklést tették közösségi életük középpontjába; egy-egy ritka cserkész-csapat akadt ugyan, ahol a „101 népdal” válogatott darabjait fűjták a tábortűz mellett. De hol volt ez még az igazi népi énekléstől!

Nem volt az hallható még a hangversenyeken sem, akár Basilides Mária énekelt Kodály vagy Bartók-feldolgozásokat, akár Székelyhidy, Palló, Medgyaszay Vilma, Molnár Imre, akiktől még gramofon-felvételeken is lehetett hallani Bartók, Kodály és Lajtha feldolgozásait. De ez már nem maga a népdal volt, hanem a belőle sarjadt műzene; akik énekelték, tökéletesen ki is tudták hozni a *műzenében* rejlő szépségeket. De énekek mégsem volt más, mint ami az Operában vagy a hangverseny-teremben más műzene megszólaltatásakor is elhangzik: a tanult énekesek szokásos hangképzése, amit még a legnagyobbaknál is egy világ választott el a valódi népi előadásmódtól (amit akkor már a közönség is megismerhetett a Gyöngyösbokréta egy-egy öreg énekesének dalolásából, sőt a falusi csoportok friss együttes énekeiből is.)

Török Erzi éneke ezért volt szenzáció. Valami, ami azért több, mint a parasztság asszonyok éneke, valami, ami megállja a helyét a hangverseny-teremben is, mégis mintha valahol, valamiben ugyanaz volna, mint ami a parasztok énekében annyira megragadó: a népkultúra szelleme, a népdal igazi hangja.

Ő ugyanis nem igyekezett a paraszti éneklést utánozni minden jellegzetes hangszínével, esetleges érdességével, hogy úgy hasson éneke, mint egy széki vagy gyimesi asszonyé. Ma már ehhez vagyunk szokva, amióta fiatal népdal-rajongók elmennek az olyan „szigetekre”, ahol még virágjában él a hagyományos előadásmód, és részben helyszínen lesik el az ének minden jellegzetességét, részben hangszalagról tanulják, amíg tökéletesen nem tudják megszólaltatni minden árnyalatával, ahogy onnan hallották. Akkoriban ez még nem is volt lehetséges, de Török Erzi nem is ezt akarta. Ő pontos megfigyelés nélkül, és teljesen azonos hangzásra nem is törekedve mégis megszólaltatta a népi előadásmód szellemét. (Ahogy például a „Virágok vetélkedése” kis dallamát feldíszítette azokkal az ékesítésekkel, amiket a fonográfól Kodály lejegyzett, az teljes értékű népművészet volt. De bármilyen népdalt énekelt, ahogy megszólalt tömör, sötét fényű hangján, az mindig a tökéletes népi stílus benyomását keltette.)

Miben állt ez az ő népi stílusa, amit hangképzéssel magasabb fokra fejlesztett énekmódján keresztül is olyan egyértelműen megérezett mindenki? Mindenek előtt torzítatlan, kristálytiszt szövegmondásában. Énekesünk azelőtt is, azóta is alárendelik a szövegmondást a hang képzésének: mindenekelőtt megformálják a hangot, s amennyire ez